

Małgorzata Orłowska, Jacek J. Błęszyński (2018). *Czas wolny w służbie niepełnosprawnych. Wybrane problemy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, ss. 181.

Publikacja: *Czas wolny w służbie niepełnosprawnych. Wybrane problemy* autorstwa Małgorzaty Orłowskiej i Jacka J. Błęszyńskiego to praca odśladająca jeden z obszarów życia, w którym czas wolny traktowany jest jako narzędzie zmiany i partycypacji społecznej. Autorzy zwracają uwagę na czas wolny jako element wpływający na proces inkluzji osób zagrożonych wykluczeniem lub też już znajdujących się w obszarze wykluczenia. Takimi osobami zagrożonymi zjawiskiem wykluczenia czy odrzucenia mogą być, i często są, osoby niepełnosprawne. To one stanowią podmiot zainteresowań autorów. Pomimo tego wnioski i spostrzeżenia ukazane w książce można odnosić nie tylko do niepełnosprawnych, ale i do wielu innych grup, które narażone są na stygmatyzację i defaworyzowanie.

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, bibliografii, spisu tabel, spisu rysunków i indeksu nazwisk. Pierwszy z rozdziałów przedstawia próbę uporządkowania znaczenia podstawowych pojęć takich jak czas wolny i niepełnosprawność. To dwie główne kategorie istotne dla podejmowanego przez autorów problemu. Drugi rozdział dotyczy czasu wolnego jako społecznie uwarunkowanej inkluzji. Orłowska opisuje w nim czas wolny w wymiarze indywidualnym we współczesnym świecie. Odwołuje się do czasu wolnego w kontekście zachowań mieszkańców Unii Europejskiej, w tym także Polaków. Prócz tego w osobnym podrozdziale charakteryzuje czas wolny osób niepełnosprawnych, zwracając uwagę na takie kwestie jak struktura dnia, sposoby spędzania czasu wolnego przez osoby z niepełnosprawnością, jakość życia czy dostępność instytucji kultury i rekreacji dla osób niepełnosprawnych. Trzeci rozdział ukazuje czas wolny jako element rozwoju wykluczonych. W tej części Autorzy dotykają problemów takich jak jakość życia osób niepełnosprawnych, przytaczając wybrane wyniki badań z tego zakresu, formy spędzania czasu wolnego, czas wolny dziecka niepełnosprawnego intelektualnie w stopniu lekkim, spojrzenie na osobę niepełnosprawną przez pryzmat kompetencji, niepełnosprawność współcześnie (jej oblicza, odmienność świadomości i organizowania czasu wolnego w perspektywie społecznej, wnioski z badań).

Czas wolny, jak zauważają Autorzy, jest konstruktem społecznym trudnym do jednoznacznego zdefiniowania. Podkreślają, że w swojej publikacji ukazują jeden z możliwych obszarów życia, w którym czas wolny może być wykorzystany jako wskaźnik partycypacji społecznej i jako instrument zmiany. To nieco inne niż zazwyczaj spojrzenie w dyskusji na temat czasu wolnego w pedagogice. Czas wolny często znajduje się w kręgu zainteresowań nauk o wychowaniu, ze względu na możliwości jego wykorzystania w edukacji. Zwykle jednak jego znaczenie łączy się z formami spędzania. W tej publikacji Autorzy ukazują czas wolny z nieco innej strony, tj. jako uwarunkowania społecznej inkluzji i zarazem elementu przemian jakości życia osób

niepełnosprawnych. Rozumieją inkluzję nie tylko w kontekście przestrzeni, ale także w kontekście czasu. Czas ten łączy się ściśle z organizacją życia, codziennymi aktywnościami i interakcjami osób niepełnosprawnych.

Książka ma bardzo przejrzystą strukturę. Trzy jej główne części połączone są ze sobą w sposób logiczny i spójny. Punktem wyjścia w pierwszym rozdziale jest rekonstrukcja pojęć związanych z ukazaną problematyką. Autorzy rozdziału podjęli trud uporządkowania wielości definicji czasu wolnego. Odwołują się oni w swych rozważaniach do wielu dyscyplin naukowych, takich jak historia, socjologia, pedagogika, w których przedmiotem zainteresowań jest czas wolny. Kolejną istotną kategorią, która została wyjaśniona w tej części pracy, jest niepełnosprawność. W tym przypadku Autorzy również czerpią z wielu dziedzin, ukazując rys historyczny, ewolucję znaczenia, jak i społeczny wymiar niepełnosprawności. Prócz tego niepełnosprawność została przedstawiona także w perspektywie prawnej oraz w badaniach statystycznych. W tej części poruszony został też wątek inkluzji, tolerancji, ograniczeń i dyskryminacji, której mogą doświadczać osoby z niepełnosprawnością. Całość wyposaża czytelnika w szeroką wiedzę na temat omawianych zagadnień, dzięki czemu w płynny sposób może poruszać się po dalszych częściach publikacji.

Drugi rozdział poświęcony został czasowi wolnemu jako społecznie uwarunkowanej inkluzji. W tej części Orłowska łączy kategorię czasu wolnego z jakością życia, przytaczając przy tym liczne statystyki m.in. dotyczące satysfakcji z życia (satysfakcja z życia vs. PKB w cenach rynkowych na terenie UE). W przytaczanych badaniach ważnym czynnikiem wpływającym na satysfakcję z życia (jego jakości i poczucia dobrostanu) jest sposób spędzania czasu wolnego. W podrozdziale dotyczącym zachowań mieszkańców UE Autorka również przywołuje obszerny materiał badawczy, dzięki któremu w dużym przybliżeniu można określić kierunki i uwarunkowania korzystania z czasu wolnego i towarzyszących temu kontaktów międzyludzkich, opisać satysfakcję z jego czerpania i relacji społecznych. Według Autorki najistotniejszymi uwagami mogą być te, które odnoszą się do stabilizacji wydatków na kulturę i rekreację oraz do budowania kapitału społecznego. Wyciąga ona wniosek, że fundamentem dla czasu wolnego powinno być społeczeństwo obywatelskie, jako podstawa działań na rzecz państwa. Takie rozumienie sytuuje czas wolny w obszarze *leisure* (wolność „do”), a nie *play* (wolność „od”). Następnie Autorka skupia się na czasie wolnym Polaków. Przytacza szereg licznych badań, z których wynika, że czas wolny odgrywa bardzo ważną rolę w życiu Polaków. Według statystyk najczęściej satysfakcji Polakom przynoszą spotkania towarzyskie, jak i uprawianie sportu i rekreacji. Kolejna część rozdziału została poświęcona czasowi wolnemu osób niepełnosprawnych. W oparciu o materiał badawczy zostały opisane: struktura dnia, sposoby spędzania czasu wolnego przez takie osoby, czas rodzin tych osób, dobrostan i jakość życia osób z niepełnosprawnością. W ostatnim rozdziale omówiono dostępność instytucji kultury i rekreacji dla osób niepełnosprawnych.

Trzecia część publikacji odnosi się do fenomenu czasu wolnego jako elementu rozwoju wykluczonych. Rozdział w całości został poświęcony czasowi wolnemu jako narzędziu mogącemu wpływać istotnie na przemiany w podejściu do niepełnosprawności i spostrzegania czy poczucia jej odmienności. Błeszyński w pierwszym podrozdziale pisze na temat ewaluacji społecznego ujęcia miejsca czasu wolnego jako elementu oceny dobrostanu/jakości życia. Wyjaśnia on w swych rozważaniach różnice i podobieństwa pomiędzy jakością

życia a dobrostanem, następnie przytacza wybrane badania nad jakością życia osób niepełnosprawnych. Kolejno zwraca uwagę na ewolucję kategorii jakości życia zarówno w rozumieniu autopercepcyjnym, jak i społecznym. Przedstawia różne ujęcia tego terminu, podsumowując te rozważania zestawieniem jakości życia w czterech nurtach (egzystencjalnym, życiowym, potrzeb, obiektywnym i subiektywnym). Dalej Autor pisze na temat osób niepełnosprawnych i niepełnosprawności w czasach współczesnych, i śledzi zmiany, jakie nastąpiły w znaczeniu i rozumieniu tych kategorii na przestrzeni lat. Ukazuje także różne oblicza niepełnosprawności. Interesujące wydają się przykłady zamieszczone w kolejnym podrozdziale przedstawiające prace uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Są to relacje z form ze spędzania czasu podczas wakacji uczniów klas gimnazjów specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych. Jest to wartościowy materiał ukazujący ważne problemy dotyczące czasu wolnego osób niepełnosprawnych. Najważniejszy wniosek przytaczany przez Autora to refleksja, że najistotniejsze dla osoby niepełnosprawnej podczas spędzania czasu wolnego jest nawiązanie kontaktu zapewniającego bezpieczeństwo, pozytywne emocje i wykazanie zainteresowania. Kolejna część bogata jest we wnioski z przeprowadzonymi badaniami na temat spędzania czasu wolnego przez niepełnosprawnych. Jest to dobre źródło wiedzy dla praktyków, nauczycieli, rodziców, opiekunów itd. Z badań wynika, że młodzież najchętniej sama organizuje sobie czas wolny, który ma charakter mało sformalizowany, bogaty w spontaniczne zachowania, pozwalający na wchodzenie w bliższe relacje, niewymagające nakładów finansowych. Autor w podsumowaniu tej części rozważań podkreśla wagę przemian zachodzących w społeczeństwie i dostosowania działań w pracy z niepełnosprawnymi do otaczającej rzeczywistości. Pisze o działaniach dookreślających obywatelski wymiar człowieka jako członka i kreatora społeczeństwa, w jakim się rozwija oraz o tym, w jakim zakresie ma on możliwość kreowania siebie i społeczeństwa, w jakim żyje. Piąty podrozdział zatytułowany: *Zmienność i ewaluacja świadomości niepełnosprawności do inności – od partycypacji do wykluczenia* zawiera materiały i wnioski badań. Wynika z nich między innymi, że osoby niepełnosprawne w znacznie mniejszym stopniu korzystają z Internetu niż osoby sprawne. Przyczyną może być w dużej mierze niedostosowanie urządzeń i aplikacji do potrzeb osób niepełnosprawnych. Główną przeszkodą nie są kwestie ekonomiczne, lecz brak umiejętności. Autorzy podają przykład rozwiązania tego problemu, odwołując się do inicjatywy Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością. Internet kojarzony jest bowiem głównie z komunikacją i szukaniem informacji, a nie z możliwością partycypacji społecznej i politycznej albo rozwojem zawodowym. Autorzy zwracają także uwagę na pilną potrzebę uaktywnienia społeczeństwa, również osób niepełnosprawnych, w tym kierunku. Postulują również potrzebę podjęcia działań w kierunku inicjatyw odnoszących się do budowy kapitału społecznego tj. działania organizacji pozarządowych, partii i stowarzyszeń politycznych itd.

Przejrzysta struktura jest dużym atutem pracy, łatwo bowiem zrozumieć tok myślenia Autorów oraz cały proces dochodzenia do wiedzy i formułowania wniosków. Dzięki wyjaśnieniu istotnych kategorii, również w kontekście historycznym, jak i w rozumieniu wielu dyscyplin naukowych płynnie można przejść do drugiego rozdziału, który poświęcony jest czasowi wolnemu jako uwarunkowaniu inkluzji, a następnie do kolejnego rozdziału przedstawiającego czas wolny jako element rozwoju osób wykluczonych. Moim zdaniem bardzo

V. RECENZJE

ważne na tle rozważań teoretycznych są konkretne przykłady z badań i z życia codziennego. Pomaga to zrozumieć czytelnikowi omawianą problematykę. Dzięki temu publikacja ma nie tylko dużą wartość naukową, ale i praktyczną. Może być dobrym źródłem wiedzy dla osób mających styczność z osobami niepełnosprawnymi, spędzającymi z nimi czas wolny bądź też tworzącymi przestrzeń do jego spędzania.

Magdalena Pluta